

І ДІ ОАЊ²ЕІ А І ²ААІ ОІ АЕА ЊІ О²АЕЇІ І АІ І АААІ АА

УДК 371.315.6.015.378

Гордєєва К. С.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ

У процесі стрімкого розширення соціальної самостійності й ініціативи молоді постійно посилюються вимоги до фахівців соціально-педагогічної сфери, що, своєю чергою, зумовлює підвищення вимог до їхньої професійної підготовки. У такому аспекті формування гармонійно розвинутої висококваліфікованої особистості соціального педагога на сучасному етапі суспільного розвитку набуває особливої актуальності. Означене продукує необхідність пошуку шляхів оптимізації та модернізації фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів. Відтак, особливої актуальності набуває процес вивчення системи професійної підготовки соціальних педагогів у сучасній соціально-педагогічній парадигмі.

З набуттям Україною незалежності соціальна педагогіка почала розвиватися як окрема наукова галузь знань. Протягом останнього десятиліття з'явилося багато різноаспектних наукових досліджень щодо формування професійної та професійно-етичної культури, професійних цінностей соціально-педагогічної роботи (В. Гриньова, І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Н. Слюсаренко, Т. Спірна, О. Пономаренко, С. Харченко й ін.). Сучасна соціально-педагогічна парадигма збагатилася науковими пошуками О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Зверєвої, Л. Коваль, Н. Краснової, Л. Харченко, С. Харченка, С. Хлєбїк щодо сутнісно-змістового наповнення дефініції „соціальний педагог”. Не менш значущими видаються наукові дослідження Л. Ваховського, О. Караман, Н. Кратінова, В. Кратінової, О. Песоцкої, С. Харченка щодо специфіки соціальної роботи, а також визначення особистісних якостей соціального педагога. У контексті проблеми дослідження вагомими є наукові розвідки Р. Вайноли, М. Євтуха, А. Капської, В. Поліщук про теорію та практику професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери.

Отже, у процесі дослідження було з'ясовано, що проблема нашого вивчення – професійна підготовка соціальних педагогів у сучасній соціально-педагогічній парадигмі – була й залишається соціально значущою, що й зумовило вибір теми наукової статті.

У контексті проблеми дослідження зазначимо, що сутнісно-змістове насичення та специфіка соціальної роботи (що, своєю чергою, зумовлює й особливості професійної підготовки соціальних педагогів) зазначені в низці міжнародних документів, які визначають сучасні підходи до оцінки і особистості, і суспільства загалом. Серед них зазначимо такі: Устав Організації Об'єднаних Націй (1945 р.), Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Міжнародні пакти з прав людини (1966 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Декларація соціального прогресу та розвитку (1969 р.), Права, які стосуються затримання правопорушників і спілкування з ними (1971 р.), Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища (1972 р.), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації у відношенні до жінок (1979 р.), Принципи медичної етики (1982 р.), Конвенція

проти катувань й інших жорстоких, нелюдських, таких, що принижують людську гідність, видів покарань (1984 р.), Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які регламентують здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (1985 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Міжнародна конвенція про захист прав усіх працюючих мігрантів і членів їхніх сімей (1990 р.).

У цих документах пріоритетним у соціально-педагогічній роботі, а відтак, і в спрямуванні процесу фахової підготовки, визначений максимальний захист прав дитини, охорона її свободи, розвиток інтелектуальних, моральних і духовних здібностей, забезпечення здорового, безпечного навколишнього середовища, захист від будь-яких форм експлуатації й ін. Отже, проблема нашого наукового пошуку має безперечну актуальність і значущість.

Специфіка наукового пошуку продукує необхідність визначення категоріального апарату дослідження. Відповідно до означеного розкриємо поняття „професійна підготовка соціальних педагогів” у сучасній соціально-педагогічній парадигмі.

Згідно з Л. Міщик, під професійною підготовкою розуміють процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах і видах навчально-виховних установ і закладів соціальної роботи на всіх рівнях управління. Зважаючи на це, соціальний педагог повинен не лише ефективно працювати з індивідом, групою, колективом, але й водночас сприяти утвердженню чи зміні соціального статусу особистості, групи, колективу в суспільстві [7, с. 14].

В. Поліщук професійну підготовку соціальних педагогів визначає як процес і результат оволодіння цінностями соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, уміннями й навичками, професійно важливими особистісними якостями, які є основою формування готовності до професійної соціально-педагогічної діяльності [9, с. 139].

Досліджуючи процес професійної підготовки соціальних педагогів, дослідниця пропонує детальну характеристику й аналіз рівнів підготовки кадрів для соціальної сфери. Так, перший рівень – допрофесійна підготовка (курси в загальноосвітніх навчальних закладах); другий – навчання в середніх навчальних закладах; третій рівень – навчання у вищих закладах освіти, особи, які мають бажання, можуть навчатися на спеціальних факультетах післядипломної освіти; четвертий рівень – перепідготовка й підвищення кваліфікації фахівців (система різноманітних курсів, стажувань тощо); п'ятий рівень – підготовка науково-викладацьких кадрів.

Сучасна система вищої професійної освіти передбачає здобуття освітньо-кваліфікаційних рівнів „бакалавр” (4 роки), „спеціаліст” (1 рік), „магістр” (1 – 1,5 роки).

Фахова підготовка спеціалістів соціальної сфери, зокрема соціальних педагогів, здійснюється у вищих навчальних закладах I – IV рівнів акредитації. Сьогодні до них належать і традиційні педагогічні університети та інститути, і класичні університети, академії, ВНЗ технічного, економічного, юридичного спрямування тощо.

Не менш важливо зазначити, що професійну підготовку соціальних педагогів у нашій державі здійснюють у різних формах, а саме: стаціонарній, очно-заочній, заочній, вечірній, екстернатній, дистанційній.

Процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі регламентує низка нормативних документів, у яких зазначені і цілі професійної підготовки, і предмет їхньої діяльності, головні функції та вимоги до спеціалістів, місце в структурі суспільства. Основним документом, який регламентує процес фахової підготовки майбутніх со-

ціальних педагогів у вищому навчальному закладі, є Державний галузевий стандарт підготовки фахівця.

У процесі наукового пізнання було з'ясовано, що в наукових дослідженнях А. Глузман [2], І. Зверєвої [4], А. Капської [6], Л. Міщик [8], В. Поліщук [9], С. Харченко [13] обґрунтовано такі основні підходи до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, як системний, особистісно-діяльнісний та індивідуально-творчий, різнобічно описано сутнісно-змістовне насичення процесу фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів. У контексті нашої проблеми дослідження привертають увагу наукові твердження А. Капської. На думку вченої, зміст підготовки фахівців у сфері соціальної педагогіки повинен містити такі компоненти:

- аналіз стану соціального розвитку та розвитку вмінь своєчасної оцінки тенденцій соціальної політики;
- чітке уявлення щодо змісту та класифікації сучасних форм, методів, практики соціальної роботи;
- педагогічний процес підготовки фахівців соціальної сфери, розробка теорій, концепцій, моделей і технологій, спрямованих на ефективне функціонування освітнього процесу;
- розробка та реалізація програм, спрямованих на підвищення професійної компетентності соціального педагога [6].

Згідно з логікою викладу матеріалу необхідно деталізувати сфери, у яких може працювати соціальний педагог. Так, соціальний педагог може працювати: в сім'ї, різних типах освітніх закладів (школах, гімназіях, ліцеях, коледжах, вищих навчальних закладах та ін.), дошкільних закладах і закладах додаткової освіти, спеціальних профілактичних закладах, що належать до системи органів внутрішніх справ, дитячих приймальних і розподільних притулках, закладах корекції поведінки, спеціалізованих дитячих колоніях, тюрмах, спецПТУ й ін.); соціальних службах (медико-психолого-педагогічних, реабілітаційних, геріатричних центрах, будинках для дітей з особливими потребами, центрах зайнятості та працевлаштування, центрах зайнятості населення й ін.); закладах охорони здоров'я (дитячих лікарнях, спецлікарнях для психічно хворих дітей, дітей-наркоманів, будинках відпочинку, санаторіях і т. д.); закладах комітетів у справах молоді (дворових дитячих клубах, будинках відпочинку для підлітків, молодіжних гуртках, освітніх молодіжних центрах); соціальних службах підприємств, організацій і установ, гуртожитків, комерційних структур, творчих громадських організацій, різноманітних фондів, благодійних організацій; службах комунальних структур (соціально-педагогічних, культурно-спортивних комплексах, центрах конкретної соціальної допомоги в домашніх умовах); у центрах соціальних служб для молоді, телефонах довіри; у валеологічних службах (профілакторіях, реабілітаційних центрах, центрах оздоровлення при лікарнях, санаторіях, профілакторіях, при медичних пунктах та ін.); службах культурно-дозвілєвої анімації (підліткових клубах, будинках творчості дитини, будинках культури, школах народних ремесел, сімейних клубах, сімейних будинках, парках, ігрових майданчиках та ін.); центрах дозвілля та творчості дітей, фізкультурно-оздоровчих і спортивних установах, закладах літнього відпочинку дітей, дитячих та юнацьких об'єднаннях, зорієнтованих на реалізацію завдань соціального виховання дітей, зокрема й у приватній практиці; установах, що належать до системи органів внутрішніх справ і юстиції (приймальники-розподільники, спеціалізовані і спецПТУ, тюрми, колонії, суди й ін.); установах комітетів у справах сім'ї і молоді, будинках творчості, молодіжних гуртках, будинках для відпочинку підлітків, центрах профорієнтації, центрах зайнятості, клубах і кімнатах при ЖЕКах та ін.); культурно-дозвілєвих і спортивно-оздоровчих закладах різного відомчого підпорядкування; службах соціального захисту й соціального забезпечення [3].

І. Зверева стверджує, що соціальний педагог вивчає й використовує реальні можливості виховного потенціалу суспільства у зв'язку зі системою діючих соціальних чинників. Серед них – сім'я, громада, навчальний і трудовий колектив, друзі, неформальні групи, засоби масової інформації, мистецтво, політика, економіка, екологія. Урахування перелічених чинників у соціальному становленні особистості, а також забезпечення педагогічно доцільної організації відносин індивіда із середовищем є головним завданням соціального педагога [11, с. 242].

О. Безпалько наполягає, що відповідно до посадових обов'язків соціальний педагог вивчає питання психолого-медико-педагогічних особливостей дітей і молоді, умови їхнього життя в мікросоціумі, виявляє інтереси, потреби, труднощі, проблеми, конфліктні ситуації відхилення в поведінці дітей і молоді, надає їм своєчасну допомогу та підтримку, постає посередником між особистістю й організацією, сім'єю, спеціалістами різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів, здійснює реабілітацію дітей-інвалідів, організовує роботу з дітьми та молоддю за місцем проживання, забезпечує соціальний супровід дітей-сиріт, працює з профілактики негативних явищ серед дітей і молоді [1, с. 25].

А. Капська зазначає, що фахівці, які готувалися у ВНЗ за спеціальністю „Соціальна педагогіка”, можуть працювати соціальним педагогом, викладачем соціально-педагогічних дисциплін (для освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”), організатором позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми, культорганізатором дитячих і позашкільних закладів, завідувачем центру (молодіжного, реабілітаційного, корекційного), начальником кабінету (методичного, ресурсного й ін.), інспектором з охорони дитинства, спеціалістом соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді, центрів для дітей та молоді, центрів розвитку та планування сім'ї) [5, с. 4].

Так, можна з упевненістю стверджувати, що сфера праці соціального педагога в сучасному соціумі є надзвичайно широкою, саме тому стрімко підвищуються вимоги до нього як до спеціаліста соціальної сфери. При чому цей процес стосується не лише високого рівня набутих знань, умінь і навичок, а й такою ж мірою його професійних цінностей і переконань.

У процесі дослідження тенденцій розвитку вітчизняної системи професійної освіти, психології саморозвитку майбутніх фахівців такі вчені, як Б. Мастеров, Л. Таланова, М. Фібула, О. Цокур, Г. Цукерман, В. Якунін визначили основні види діяльності, на які спрямовують майбутніх фахівців під час навчання. Серед них дослідники виокремили такі:

- пізнавальна (розвиток інтересу до майбутньої професії, що мотивує набуття знань, умінь і навичок);
- перетворювальна (проекція теоретичних знань, умінь і навичок у сферу практичної професійної діяльності);
- оцінна (самооцінка, саморозвиток, розвиток творчих здібностей, пошук креативних рішень професійних проблем) [12; 14 – 16].

Отже, соціально-педагогічну роботу регламентують і нормативні документи, і кваліфікаційна характеристика соціально-педагогічних працівників. Специфіка соціально-педагогічної роботи соціальних педагогів полягає в тому, що професійні цінності фахівців безпосередньо впливають на професійну успішність його діяльності.

Під час наукового пошуку було розкрито процес професійної підготовки соціальних педагогів: з'ясовано рівні підготовки кадрів для соціальної сфери, види та рівні акредитації навчальних закладів, які здійснюють підготовку соціальних педагогів, форми здійснення професійної підготовки соціальних педагогів в нашій державі, сфери, у яких може працювати соціальний педагог.

Література

1. **Актуальні** проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола ; заг. ред. А. Й. Капської. – К., 2002. – 164 с.
2. **Глузман А. В.** Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования / А. В. Глузман. – К. : Просвіта, 1997. – 312 с.
3. **Державна** програма соціальної політики на 1997 – 2000 роки / Постанова КМУ. – 1997. – 32 с.
4. **Зверєва І. Д.** Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика : монографія / І. Д. Зверєва. – К. : Правда Ярославичів, 1998. – 393 с.
5. **Капська А. Й.** Практична діяльність студентів як оптимальна їх підготовка до роботи в різних мікросоціумах / А. Й. Капська // Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи. – Ужгород : УДУ, 1999. – Ч.1. – С. 281 – 285.
6. **Капська А. Й.** Соціальна робота : навч. посіб. / А. Й. Капська. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 328 с.
7. **Мищик Л. І.** Соціальна педагогіка : досвід та перспективи / Л. І. Мищик. – Запоріжжя, 1999. – 248 с.
8. **Мищик Л. І.** Профессиональная подготовка социального педагога (педагогический, психологический и управленческий аспекты) / Л. И. Мищик. – Запорожье, 1996. – 104 с.
9. **Поліщук В. А.** Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : монографія / В. А. Поліщук ; за ред. Н. Г. Ничкало. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 424 с.
10. **Сейко Н. А.** Соціальна педагогіка : метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. / Н. А. Сейко. – Житомир, 2002. – 256 с.
11. **Соціальна педагогіка** : мала енцикл. / Т. Ф. Алексєєнко, Т. П. - Басюк, О. В. Безпалько та ін. ; за ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 336 с.
12. **Фіцула М. М.** Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 1999. – 192с.
13. **Харченко С. Я.** Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / С. Я. Харченко. – Луганск : Альма матер, 1999. – 138 с.
14. **Цокур О. С.** Анализ тенденций развития отечественной системы высшего профессионального образования учителя / О. С. Цокур, Л. Г. Таланова // Наукове пізнання. Методологія та технологія. – Одеса, 1998. – № 1 – 2. – С. 81 – 84.
15. **Цукерман Г. А.** Психология саморазвития / Г. А. Цукерман, Б. М. Мастеров. – М., 1995. – 288с.
16. **Якунин В. А.** Педагогическая психология : учеб. пособие / В. А. Якунин. – СПб. : Изд-во „Полиус”, 1998. – 639с.

* * *

Гордєєва К. С. Професійна підготовка соціальних педагогів у сучасній соціально-педагогічній парадигмі

У статті досліджено процес професійної підготовки соціальних педагогів у сучасній соціально-педагогічній парадигмі. З'ясовано, що соціально-педагогічну роботу регламентують і нормативні документи, і кваліфікаційна характеристика соціально-педагогічних працівників. Визначено, що специфіка соціально-педагогічної роботи соціальних педагогів полягає в тому, що професійні цінності фахівців безпосередньо впливають на успішність його діяльності. У статті розкрито процес професійної підготовки соціальних педагогів:

визначено рівні підготовки кадрів для соціальної сфери; види та рівні акредитації навчальних закладів, які здійснюють підготовку соціальних педагогів; форми здійснення професійної підготовки соціальних педагогів у нашій державі; сфери, у яких може працювати соціальний педагог.

Ключові слова: професійна підготовка соціальних педагогів, соціально-педагогічна робота, парадигма, підготовка кадрів для соціальної сфери.

Гордеева Е. С. Профессиональная подготовка социальных педагогов в современной социально-педагогической парадигме

В статье исследовано процесс профессиональной подготовки социальных педагогов в современной социально-педагогической парадигме. Выяснено, что социально-педагогическую работу регламентируют как нормативные документы, так и квалификационная характеристика социально-педагогических работников. Выяснено, что специфика социально-педагогической работы социальных педагогов заключается в том, что профессиональные ценности специалистов непосредственно влияют на успешность его профессиональной деятельности. В статье раскрыто процесс профессиональной подготовки социальных педагогов: выяснено уровни подготовки кадров для социальной сферы, виды и уровни аккредитации учебных заведений, которые осуществляют подготовку социальных педагогов, формы профессиональной подготовки социальных педагогов в нашей стране, сферы, в которых может работать социальный педагог.

Ключевые слова: профессиональная подготовка социальных педагогов, социально-педагогическая работа, парадигма, подготовка кадров для социальной сферы.

Hordeeva K. S. Professional training of social pedagogues in modern social and pedagogical paradigm

In the article it is proved that professional training of social pedagogues in modern social and pedagogical paradigm was and still is socially important and it caused the realization of scientific work. In scientific research the author investigates the process of professional training of social pedagogues in modern social and pedagogical paradigm.

It is stated that social and pedagogical work is regulated by normative documents as well as by social and pedagogical workers' qualification reference. The analysis of normative and legal documents made it possible to state that in social and pedagogical work (and so in direction of the process of professional training) maximum protection of child rights, protection of his or her freedom, development of child's intellectual, moral and spiritual abilities, providing healthy and safe surroundings and protection from any forms of exploitation are defined to be of essential priority.

It is determined that the peculiarity of social pedagogue's work is rooted in the fact that professional values of specialists influence the professional success of his or her activity.

In the article the process of professional training of the social pedagogues is revealed; the levels of staff training for social sphere, the types and levels of accreditation of educational institutions that teach the social pedagogues, the forms of realization of professional training of the social pedagogues in this country and the social fields where the social pedagogue may work are clarified.

Key words: professional training of social teachers, social-pedagogical work, paradigm, training specialists for social sphere.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2013 р.

Прийнято до друку 26.06.2013 р.